

MACIEJ WILCZYŃSKI
WSPiA Rzeszowska Szkoła Wyższa

 <https://orcid.org/0000-0002-0761-2072>

Wpływ patologii rodzinnej na kształtowanie postaw antyspołecznych czternasto- i piętnastolatków

The influence of family pathology on the development of antisocial attitudes among fourteen- and fifteen-year-olds

Abstract: The aim of the article is to analyze the influence of pathologies occurring in the family on the criminogenic behavior of young people. The starting point is the assumption that the family environment plays a crucial role in shaping children's attitudes. The study used a diagnostic survey method – an online survey was conducted among students of the 7th and 8th grades of primary schools. The results indicate that domestic violence, addictions (alcohol, drugs) and parental unemployment have a significant relationship with the manifestations of demoralization among young people. Students from dysfunctional families are more likely to exhibit aggressive behavior, break social norms, and have behavioral problems. The conclusions of the study confirm previous literature findings. It is necessary to involve schools, especially teachers, in preventive activities and support for children from families that are at risk of pathology.

Keywords: family, dysfunctional family, antisocial attitudes, demoralization, violence

1. Wstęp

Rodzina stanowi podstawowe środowisko wychowawcze, w którym dziecko nabywa pierwszych wzorców zachowań i norm społecznych oraz poczucia bezpieczeństwa. To właśnie w niej kształtują się fundamenty osobowości młodego człowieka i jego stosunek do otaczającego świata.

Niestety nie każda rodzina wypełnia te funkcje prawidłowo. W przypadku rodzin patologicznych – zmagających się z przemocą, uzależnieniami, bezrobociem czy zaburzoną strukturą relacji – dziecko narażone jest na liczne zagrożenia, które mogą skutkować jego społeczną marginalizacją, a nawet wejściem na drogę przestępczości. Związek między patologią rodzinną a kryminalizacją dzieci i młodzieży był wielokrotnie analizowany w literaturze pedagogicznej, psychologicznej i kryminologicznej. W niniejszym artykule podjęto próbę weryfikacji tego założenia na podstawie wyników badań własnych przeprowadzonych wśród uczniów szkół podstawowych. Celem pracy jest nie tylko ukazanie wpływu dysfunkcyjnego środowiska domowego na rozwój zachowań demoralizacyjnych, lecz także zwrócenie uwagi na konieczność wczesnej interwencji oraz podejmowania działań profilaktycznych przez szkoły i instytucje pomocowe.

Głównym celem niniejszego artykułu jest analiza zachowań patologicznych występujących w rodzinach oraz wskazanie ich wpływu na kryminalizację dzieci wychowujących się w określonym środowisku i narażonych na bezpośredni kontakt z tego typu zachowaniami.

W pracy przyjęto następujące hipotezy badawcze:

- H1: Przemoc fizyczna obecna w domu rodzinnym nasila patologiczne i kryminogenne zachowania u młodzieży w wieku 14–15 lat.
- H2: Nadużywanie alkoholu w domu rodzinnym nasila patologiczne i kryminogenne zachowania u młodzieży w wieku 14–15 lat.
- H3: Zażywanie narkotyków w domu rodzinnym nasila patologiczne i kryminogenne zachowania u młodzieży w wieku 14–15 lat.
- H4: Bezrobocie w domu rodzinnym nasila patologiczne i kryminogenne zachowania u młodzieży w wieku 14–15 lat.

W niniejszym opracowaniu zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, przeprowadzonego za pomocą ankiety opartej na autorskim kwestionariuszu. Badanie było anonimowe i skierowane do uczniów klas VII i VIII szkół podstawowych. Zrealizowano je online, za pośrednictwem mediów społecznościowych. Uczestniczyło w nim 105 respondentów. Zgromadzone dane poddano analizie statystycznej, uznając za istotne wyniki na poziomie $p < 0,05$.

2. Rodzina patologiczna i jej wpływ na rozwój dziecka

Rodzina jest dla dziecka naturalną grupą społeczną, która powinna wypełniać wobec niego funkcje opiekuńcze, edukacyjne, socjalizacyjne i rozwojowe oraz zaspokajać jego potrzeby biologiczne, społeczne, emocjonalne i psychiczne. Dysfunkcja i patologia rodziny stanowią w ostatnich latach duży problem społeczny i są przedmiotem wielu badań, w związku

z ich negatywnym wpływem na dzieci. W każdej rodzinie pojawiają się pewne elementy niewłaściwych zachowań i postaw rodzicielskich, które powinny być w miarę możliwości minimalizowane i eliminowane. W rodzinach dysfunkcyjnych i patologicznych, przy braku wystarczających więzi społecznych i emocjonalnych, te zachowania i postawy niestety stanowią codzienność, a ich efektem jest niedostateczne zaspokajanie podstawowych potrzeb dzieci. Zakłócenie klimatu życia domowego stwarza niekorzystną atmosferę, w której stosowane metody wychowawcze są zwykle niepedagogiczne i przypadkowe, co skutkuje niedostosowaniem dzieci do ogólnie akceptowanych celów społecznych oraz norm i wartości, a także sprzyja wkraczaniu na drogę przestępstw. Tematyka rodzin dysfunkcyjnych i patologicznych poruszana jest od wielu lat. Pozostaje jednak nadal problemem aktualnym i poważnym, wymagającym dalszych obserwacji i analiz wobec niepokojąco rosnącej tendencji do wzrostu ich liczby, a co za tym idzie – do zagrożenia wychowujących się w nich dzieci.

Zaburzenia funkcjonowania rodziny powinny być rozpatrywane z punktu widzenia jej dysfunkcji i patologii. Pojęcie rodziny dysfunkcyjnej nieraz utożsamiane jest z pojęciem rodziny patologicznej; zjawiska te mają również wiele innych określeń. Mówi się zatem o dezintegracji rodziny, a także o rodzinie zagrożonej, problemowej czy niewydolnej wychowawczo, choć niejednokrotnie rodziny dysfunkcyjne są również patologiczne. Rodzina określana jako patologiczna funkcjonuje jednak nieco inaczej: charakteryzuje się wpływającymi na wszystkich jej członków elementami destrukcyjnymi i znacznymi nieprawidłowościami, będąc skrajną formą dysfunkcji o wielu cechach patogennych. Jest zatem obrazem całkowitego braku zgodności z – obowiązującymi w danej społeczności – normami i wzorcami zachowań; realizowane w jej ramach „normy”, budzące potępienie społeczne, określane są jako patologiczne i nieetyczne, a nawet obraźliwe i niebezpieczne¹.

Rodzina dysfunkcyjna stanowi przeciwieństwo rodziny spełniającej tradycyjnie przypisywane jej funkcje, gdyż nie wywiązuje się z zadań opiekuńczo-wychowawczych i socjalizacyjnych, a życie jej członków podporządkowane jest specyficznym, powszechnie odrzucanym normom i wartościom. W takim środowisku dochodzi do zaburzeń komunikacji, przejawiających się m.in. brakiem akceptacji dla okazywania emocji czy porozumiewaniem się w sposób pośredni. Wpływa to negatywnie na poczucie własnej wartości i kształtowanie tożsamości dzieci. Charakterystyczne dla rodziny dysfunkcyjnej są również: brak poszanowania indywidualności,

¹ D. Becker-Pestka, M. Dubis, S. Różyńska: *Rodzina dysfunkcyjna i patologiczna w przestrzeni życiowej młodych dorastających*. Exante Wydawnictwo Naukowe, Toruń 2018, s. 71.

tendencja do kontroli i oskarżania, ukrywanie tajemnic, skłonność do przemocy fizycznej i psychicznej, nieumiejętność wyrażania uczuć, zaprzeczanie konfliktom, poczucie braku bezpieczeństwa oraz niejasno określony system norm i wartości².

Dysfunkcyjność rodziny, gdy przestają obowiązywać w niej podstawowe, społecznie przyjęte normy, wartości i wzory, a pojawiają się zachowania budzące potępienie społeczne, może przerodzić się w skrajną jej formę – patologię. Rodzina patologiczna, wobec całkowitego rozkładu wewnątrzrodzinnego współżycia, nie jest w stanie realizować zadań względem poszczególnych jej członków, w tym także dzieci. Tego typu rodziny stanowią jednak niewielki odsetek społeczeństwa; ich członkowie wchodzi w konflikty z prawem, popełniając przestępstwa, wśród których najczęściej wymieniane są: kradzieże, rozboje, przemoc, przemyt, stręczycielstwo, prostytucja i uchylanie się od uczciwej pracy. Przejawami patologii w rodzinie są także: alkoholizm, narkomania, przemoc, zaburzenia osobowościowe rodziców, słabe lub zerwane więzi emocjonalne oraz destrukcyjne zachowania rodziców wobec dziecka. Dzieci wychowujące się w takim środowisku zwykle przejmują nieprawidłowe postawy pozostałych członków rodziny, która nie wyposaża je we właściwe wzorce postępowania. Prowadzi to do zahamowania ich rozwoju psychospołecznego, koniecznego do prawidłowego funkcjonowania w dorosłym życiu, w którym niejednokrotnie powielają styl życia własnych rodziców³.

Dzieci z rodzin dysfunkcyjnych i patologicznych, zwłaszcza gdy w grę wchodzi agresja, przemoc i alkoholizm, są nieprzystosowane społecznie i zwykle sprawiają duże trudności wychowawcze. W środowisku szkolnym zazwyczaj są agresywne i aroganckie, kłamią i nie wypełniają poleceń nauczycieli, wagarują i nie wykazują aktywności społecznej oraz są przyczyną konfliktów w klasie. W środowisku domowym dzieci takie wykazują nieposłuszeństwo, a nawet agresję wobec rodziców oraz używają przekleństw, często też uciekają z domu i kradną. Z kolei w środowisku lokalnym są aspołeczne i buntownicze, używają przemocy i wulgarnego słownictwa, a także przejawiają tendencje niszczycielskie oraz niechęć do niesienia pomocy⁴. Alkoholizm, narkomania, przestępczość, amoralność i rozłąka rodziców są czynnikami wpływającymi na zaburzenie funkcjonowania rodziny, a co za tym idzie, nierealizowania przez nią funkcji opiekuńczo-wychowawczej, co potwierdzają liczne badania, wykazujące wielokrotne interwencje policji, kuratorów i sądów. Nałogi i awantury oraz

² Ibidem, s. 64–66.

³ K. Sigda, R. Matusiak: *Dysfunkcjonalność współczesnej rodziny skutkiem różnego rodzaju uzależnień*. „Społeczeństwo i Rodzina” 2016, nr 46 (1), s. 143–154.

⁴ H. Cudak: *Dysfunkcje rodziny i jej zagrożenia opiekuńczo-wychowawcze*. „Pedagogika Rodziny” 2011, t. 1, nr 2, s. 13–14.

agresja w rodzinie zdecydowanie są czynnikiem utrudniającym prawidłowe funkcjonowanie dzieci w środowisku społecznym i edukacyjnym⁵.

W literaturze przedmiotu funkcjonuje pojęcie wykolejenia społecznego, które stanowi ostatnią fazę nieprzystosowania społecznego. Pomiędzy nimi znajdują się fazy zaniedbania moralnego i demoralizacji. Dla wykolejenia społecznego charakterystyczne są określone etapy, z typowymi dla nich zachowaniami. Na etapie pierwszym ma miejsce poczucie odrzucenia, gdy nieletni – przy niezaspokojonych potrzebach emocjonalnych – reagują buntem, agresją i wrogością wobec rodziców oraz otoczenia. W drugim stadium następuje bunt przeciwko autorytetom, z wrogim, a nawet agresywnym nastawieniem, gdy dziecko poszukuje oparcia poza domem, co przejawia się np. niepowodzeniami szkolnymi, wagarowaniem, ucieczkami z domu, drobnymi kradzieżami i stosowaniem używek. Ostatnie stadium wykolejenia społecznego obejmuje – sprawiające przyjemność – nawiązywanie kontaktów ze środowiskiem przestępczym. Wykazano, że głównymi motywami wykolejania się nieletnich są: niezadowolenie z życia, chęć łatwego zdobycia pieniędzy, rozładowywanie napięć przy pomocy używek, zwracanie na siebie uwagi oraz demonstrowanie własnej siły i chęć polepszenia samopoczucia po wcześniejszych porażkach. Nieuchwycenie w porę tych nieprawidłowości skutkuje pogłębianiem się demoralizacji młodocianych, co utrudnia lub nawet uniemożliwia im właściwe pełnienie ról społecznych w życiu dorosłym⁶.

Długoterminowe badania dotyczące łamania prawa na przestrzeni całego życia jednostek wykazały, że systematyczne popełnianie przestępstw determinowane jest przez czynniki ekonomiczne, społeczne i behawioralne. Zaliczają się do nich przede wszystkim: antyspołeczne zachowania dzieci, agresywność i nieuczciwość, wysoki poziom impulsywności, słabe wyniki w nauce, ubóstwo, złe warunki mieszkaniowe i skłonność do podejmowania ryzyka, a także metody wychowawcze rodziców, głównie w formie autorytaryzmu i stosowania przemocy. Jak podaje Katarzyna Włoch-Hyla, środowisko rodzinne istotnie wpływa na związek między rozwojem moralnym a przestępczością⁷.

⁵ A. Dąbrowska: *Rodzina patologiczna w przestrzeni życiowej młodych dorastających*. „Studia nad Rodziną UKSW” 2009, t. 13, nr 1–2, s. 206–207; E. Kiliszek: *Czynniki ryzyka sprzyjające niedostosowaniu społecznemu i przestępczości nieletnich*. „Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja” 2013, nr 21, s. 166–175.

⁶ K. Tsirigotis, E. Lewik-Tsirigotis, B. Baster: *Przestępczość nieletnich – główne teorie wyjaśniające zjawisko*. „Pedagogika Rodziny. Family Pedagogy” 2012, nr 2 (3), s. 89–93.

⁷ K. Włoch-Hyla: *Przestępczość wśród młodzieży*. „Doradca w Pomocy Społecznej”, 17.10.2029. <https://doradcawpomocyspoecznej.pl/arttykul/przestepczosc-wsrod-mlodziezy> [dostęp: 29.07.2025].

Na narastający problem przestępczości nieletnich obu płci wskazują zarówno statystyki sądowe i policyjne, jak i liczne badania. Do najczęściej odnotowywanych czynów należą: kradzieże, włamania, kradzieże rozbójnicze, rozboje, przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, wymuszenia majątkowe, akty wandalizmu, bójki oraz gwałty. Istotnym obszarem zagrożeń są również przestępstwa narkotykowe, przede wszystkim posiadanie środków odurzających lub substancji psychotropowych oraz ich udostępnianie innym. Jak wskazują Konstantinos Tsirigotis, Ewa Lewik-Tsirigotis i Bożena Baster, motywy działania nieletnich zależą od rodzaju popełnianych czynów – w przypadku kradzieży dominują pobudki materialne, natomiast przy przestępstwach przeciwko życiu i zdrowiu częściej występują motywy emocjonalne. Dane dotyczące przestępczości nieletnich stają się z roku na rok coraz bardziej niepokojące. Katarzyna Włoch-Hyla zwraca uwagę, że wskaźnik przestępczości wśród młodzieży, niezależnie od płci, wzrasta ok. 8. roku życia, osiągając wartości szczytowe w wieku 16–17 lat, a następnie spada⁸.

Wobec rosnącego problemu wykoślenia społecznego i przestępczości nieletnich wskazane jest zintensyfikowanie pomocy dla dzieci i rodziców z rodzin dysfunkcyjnych i patologicznych. Konieczne jest szybkie wdrażanie specjalistycznej terapii, której celem powinno być nie tylko wyrównywanie niedociągnięć edukacyjnych, lecz także szeroko pojęta pomoc, obejmująca przede wszystkim naukę eliminowania negatywnych emocji oraz wypracowanie zachowań asertywnych, włącznie z budowaniem właściwej współpracy zarówno w rodzinie, jak i w grupach rówieśniczych. Pracownicy placówek terapeutycznych powinni wnikliwie zdiagnozować stopień dysfunkcjonalności i patologii rodziny, ponieważ jedynie wówczas można zapewnić właściwą pomoc, z wykorzystaniem funkcjonujących już programów terapeutycznych. Lokalne punkty pomocy rodzinie powinny zatrudniać specjalistów, którzy z zachowaniem pełnej intymności i z pełnym zrozumieniem problemów dzieci i młodzieży oraz rodziców lub opiekunów będą w stanie podjąć próby ich rozwiązania⁹.

Daria Becker-Pestka, Małgorzata Dubis i Sandra Różyńska podkreślają istotną rolę pedagogów szkolnych w rozpoznawaniu problemów dzieci i młodzieży¹⁰. Utworzone w 1973 r. stanowisko pedagoga szkolnego deleguje mu opiekę wychowawczą nad uczniami, przy ścisłej współpracy zarówno z rodzicami, jak i z instytucjami oraz placówkami zewnętrznymi, w tym z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi. Obecnie funkcję pedagoga szkolnego pełnią osoby z wyższym wykształceniem

⁸ K. Włoch-Hyla: *Przestępczość...* [dostęp: 29.07.2025].

⁹ A. Dąbrowska: *Rodzina patologiczna...*, s. 208–210.

¹⁰ D. Becker-Pestka, M. Dubis, S. Różyńska: *Rodzina dysfunkcyjna...*, s. 55–58.

pedagogicznym, których zadania – określone w ustawach i przepisach wykonawczych – obejmują przede wszystkim diagnozowanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych i rozwojowych uczniów oraz ich możliwości psychofizycznych, w celu ustalenia przyczyn trudności w nauce. Do obowiązków pedagogów należą również: rozpoznawanie sytuacji wychowawczych, podejmowanie działań służących rozwiązywaniu problemów oraz realizacja profilaktyki uzależnień i innych zagrożeń dotyczących dzieci i młodzieży. Są to więc osoby formalnie i merytorycznie przygotowane do reagowania na różnorodne trudności, zwłaszcza wtedy, gdy zachowania uczniów odbiegają od powszechnie przyjętych norm społecznych.

3. Wyniki analizy

- Badania własne wykazały, że istnieją istotne związki pomiędzy:
- 1) przemocą fizyczną w domu rodzinnym a kradzieżami dokonywanymi przez nieletnich, używaniem przez nich alkoholu i narkotyków, paleniem przez nich papierosów, a także udziałem w bójkach;
 - 2) nadużywaniem alkoholu w domu rodzinnym a kradzieżami dokonywanymi przez nieletnich, używaniem przez nich alkoholu, paleniem przez nich papierosów, a także udziałem w bójkach;
 - 3) zażywaniem narkotyków w domu rodzinnym a kradzieżami dokonywanymi przez nieletnich, używaniem przez nich alkoholu i narkotyków, paleniem przez nich papierosów, a także udziałem w bójkach;
 - 4) bezrobociem w domu rodzinnym a kradzieżami dokonywanymi przez nieletnich, używaniem przez nich alkoholu i narkotyków, paleniem przez nich papierosów, a także udziałem w bójkach (zob. tab. 1).

Tabela 1. Statystyczna weryfikacja hipotez

Analizowane zmienne		Statystyka chi-kwadrat Pearsona	Wartość p
przemoc fizyczna w rodzinie	kradzież nieletnich	23,54724	0,000001
przemoc fizyczna w rodzinie	używanie alkoholu przez nieletnich	22,14091	0,000003

cd. tab. 1

Analizowane zmienne		Statystyka chi-kwadrat Pearsona	Wartość p
przemoc fizyczna w rodzinie	używanie narkotyków przez nieletnich	5,587067	0,018094
przemoc fizyczna w rodzinie	palenie papierosów przez nieletnich	38,48416	< 0,000001
przemoc fizyczna w rodzinie	udział w bójkach	7,468043	0,00628
nadużywanie alkoholu w rodzinie	kradzieże nieletnich	16,93691	0,000039
nadużywanie alkoholu w rodzinie	nadużywanie alkoholu przez nieletnich	34,65015	< 0,000001
nadużywanie alkoholu w rodzinie	zażywanie narkotyków przez nieletnich	3,66659	0,055514
nadużywanie alkoholu w rodzinie	palenie papierosów przez nieletnich	29,76687	< 0,000001
nadużywanie alkoholu w rodzinie	udział w bójkach	5,953362	0,014689
zażywanie narkotyków w rodzinie	kradzieże nieletnich	26,46169	< 0,000001
zażywanie narkotyków w rodzinie	używanie alkoholu przez nieletnich	18,48438	0,000017

cd. tab. 1

Analizowane zmienne		Statystyka chi-kwadrat Pearsona	Wartość p
zażywanie narkotyków w rodzinie	używanie narkotyków przez nieletnich	6,443182	0,011138
zażywanie narkotyków w rodzinie	palenie papierosów przez nieletnich	34,74265	< 0,000001
zażywanie narkotyków w rodzinie	udział w bójkach	8,136922	0,004337
bezrobocie w rodzinie	kradzieże nieletnich	18,85346	0,000014
bezrobocie w rodzinie	używanie alkoholu przez nieletnich	30,21306	< 0,000001
bezrobocie w rodzinie	zażywanie narkotyków przez nieletnich	4,219307	0,039966
bezrobocie w rodzinie	palenie papierosów przez nieletnich	35,62166	< 0,000001
bezrobocie w rodzinie	udział w bójkach	8,752748	0,003091

Źródło: Opracowanie własne.

Badania własne wykazały, że:

- 1) w rodzinach, w których dochodzi do aktów przemocy fizycznej, młodzież częściej dokonuje kradzieży, sięga po alkohol i narkotyki, pali papierosy i bierze udział w bójkach niż w rodzinach, w których do aktów przemocy nie dochodzi;
- 2) w rodzinach, w których nadużywa się alkoholu, młodzież częściej dokonuje kradzieży, sięga po alkohol, pali papierosy i bierze udział w bójkach niż w rodzinach, w których nie nadużywa się alkoholu;
- 3) w rodzinach, w których zażywa się narkotyki, młodzież częściej dokonuje kradzieży, sięga po alkohol i narkotyki, pali papierosy i bierze

udział w bójkach niż w rodzinach, w których nie używa się narkotyków;

- 4) w rodzinach, w których obecne jest bezrobocie, młodzież częściej dokonuje kradzieży, sięga po alkohol i narkotyki, pali papierosy i bierze udział w bójkach niż w rodzinach, w których brak jest bezrobocia (zob. tab. 2).

Tabela 2. Wyniki badań własnych

ID1	przemoc fizyczna w rodzinie	tak	nie
kradzieże nieletnich	tak	37,04%	2,56%
	nie	62,96%	97,44%
ID2	przemoc fizyczna w rodzinie	tak	nie
używanie alkoholu przez nieletnich	tak	81,48%	29,49%
	nie	18,52%	70,51%
ID3	przemoc fizyczna w rodzinie	tak	nie
używanie narkotyków przez nieletnich	tak	14,82%	2,56%
	nie	85,19%	97,44%
ID4	przemoc fizyczna w rodzinie	tak	nie
palenie papierosów przez nieletnich	tak	100%	30,77%
	nie	0%	69,23%
ID5	przemoc fizyczna w rodzinie	tak	nie
udział w bójkach	tak	77,78%	47,44%
	nie	22,22%	52,56%
ID6	nadużywanie alkoholu w rodzinie	tak	nie
kradzieże nieletnich	tak	30,30%	2,78%
	nie	69,70%	97,22%
ID7	nadużywanie alkoholu w rodzinie	tak	nie
używanie alkoholu przez nieletnich	tak	84,85%	23,61%
	nie	15,15%	76,39%

cd. tab. 2

ID8	nadużywanie alkoholu w rodzinie	tak	nie
używanie narkotyków przez nieletnich	tak	12,12%	2,78%
	nie	87,88%	97,22%
ID9	nadużywanie alkoholu w rodzinie	tak	nie
palenie papierosów przez nieletnich	tak	87,88%	30,56%
	nie	12,12%	69,44%
ID10	nadużywanie alkoholu w rodzinie	tak	nie
udział w bójkach	tak	72,73%	47,22%
	nie	27,27%	52,78%
ID11	używanie narkotyków w rodzinie	tak	nie
kradzieże nieletnich	tak	40%	2,50%
	nie	60%	97,50%
ID12	używanie narkotyków w rodzinie	tak	nie
używanie alkoholu przez nieletnich	tak	80%	31,25%
	nie	20%	68,75%
ID13	używanie narkotyków w rodzinie	tak	nie
używanie narkotyków przez nieletnich	tak	16%	2,50%
	nie	84%	97,50%
ID14	używanie narkotyków w rodzinie	tak	nie
palenie papierosów przez nieletnich	tak	100%	32,50%
	nie	0%	67,50%
ID15	używanie narkotyków w rodzinie	tak	nie
udział w bójkach	tak	80%	47,50%
	nie	20%	52,50%
ID16	bezrobocie w rodzinie	tak	nie
kradzieże nieletnich	tak	32,26%	2,70%
	nie	67,74%	97,30%

cd. tab. 2

ID17	bezrobocie w rodzinie	tak	nie
używanie alkoholu przez nieletnich	tak	83,87%	25,68%
	nie	16,13%	74,32%
ID18	bezrobocie w rodzinie	tak	nie
używanie narkotyków przez nieletnich	tak	12,90%	2,70%
	nie	87,10%	97,30%
ID19	bezrobocie w rodzinie	tak	nie
palenie papierosów przez nieletnich	tak	93,55%	29,73%
	nie	6,45%	70,27%
ID20	bezrobocie w rodzinie	tak	nie
udział w bójkach	tak	77,42%	45,95%
	nie	22,58%	54,05%

Źródło: Opracowanie własne.

4. Wnioski

Z przeprowadzonych badań wynika, że w większości przypadków patologię rodzinne są zakorzeniane wśród młodzieży przez przykład rodziców i opiekunów oraz powielane przez dzieci z rodzin patologicznych. Jak się okazuje, przemoc, alkohol, narkotyki i bezrobocie w rodzinach przekładają się na częstsze dokonywanie przez młodzież kradzieży, używanie alkoholu i narkotyków, palenie papierosów oraz udział w bójkach. Czynniki te w sposób istotny zwiększają ryzyko pojawienia się zachowań antyspołecznych, a w dłuższej perspektywie mogą prowadzić do pełnego wykołajenia społecznego nieletnich.

Wyniki badań potwierdzają, że szkoła i jej kadra pedagogiczna odgrywają kluczową rolę w identyfikowaniu zagrożonych uczniów oraz wprowadzaniu działań naprawczych. Konieczne jest nie tylko wzmacnianie kompetencji pedagogów szkolnych, lecz także rozwijanie współpracy z instytucjami wspierającymi rodziny, takimi jak ośrodki pomocy społecznej, poradnie psychologiczno-pedagogiczne czy organizacje pozarządowe. Działania te powinny obejmować pomoc zarówno dzieciom, jak i ich rodzicom lub opiekunom – poprzez programy wsparcia, terapię uzależnień czy poradnictwo rodzinne.

Podkreślenia wymaga również znaczenie szeroko prowadzonej profilaktyki społecznej. Wczesne rozpoznawanie problemów rodzinnych oraz szybkie udzielanie adekwatnego wsparcia mogą ograniczyć przekazywanie

patologicznych wzorców zachowań. Jedynie kompleksowe i skoordynowane działania szkoły, służb społecznych, środowiska lokalnego oraz instytucji państwowych są w stanie zahamować proces degradacji młodych osób dotkniętych problemami rodzinnymi i stworzyć im warunki do prawidłowego rozwoju społecznego.

Bibliografia

- Becker-Pestka D., Dubis M., Różyńska S.: *Rodzina dysfunkcyjna i patologiczna w przestrzeni życiowej młodych dorastających*. Exante Wydawnictwo Naukowe, Toruń 2018.
- Cudak H.: *Dysfunkcje rodziny i jej zagrożenia opiekuńczo-wychowawcze*. „Pedagogika Rodziny” 2011, t. 1, nr 2, s. 13–14.
- Dąbrowska A.: *Rodzina patologiczna w przestrzeni życiowej młodych dorastających*. „Studia nad Rodziną UKSW” 2009, t. 13, nr 1–2, s. 205–213.
- Kiliszek E.: *Czynniki ryzyka sprzyjające niedostosowaniu społecznemu i przestępczości nieletnich*. „Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja” 2013, nr 21, s. 180–222.
- Sigda K., Matusiak R.: *Dysfunkcjonalność współczesnej rodziny skutkiem różnego rodzaju uzależnień*. „Społeczeństwo i Rodzina” 2016, nr 46 (1), s. 143–154.
- Tsirigotis K., Lewik-Tsirigotis E., Baster B.: *Przestępczość nieletnich – główne teorie wyjaśniające zjawisko*. „Pedagogika Rodziny. Family Pedagogy” 2012, nr 2 (3), s. 83–98.
- Włoch-Hyla K.: *Przestępczość wśród młodzieży*. „Doradca w Pomocy Społecznej”, 17.10.2029. <https://doradcawpomocyspoecznej.pl/artukul/przestepczosc-wsrod-mlodziezy> [dostęp: 29.07.2025].